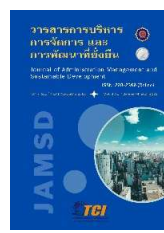

	ISSN: 2985-2366 (Online) วารสารการบริหาร การจัดการ และการพัฒนาที่ยั่งยืน Journal of Administration Management and Sustainable Development Homepage: https://so15.tci-thaijo.org/index.php/jamsd E-mail: jamsdonline@gmail.com	
---	--	---

**การพัฒนาศักยภาพความเป็นผู้นำนักศึกษาทางการบัญชีผ่านการลงพื้นที่บริการวิชาการ
ถ่ายทอดบัญชีครัวเรือนในชุมชนจังหวัดสงขลา**
Developing the leadership potential of accounting students through
community-based academic service on household accounting in Songkhla Province

ณิชาภัทร บุญรัตน์^{1*}
Nichapat Boonyarat^{1*}

¹หลักสูตรบัญชีบัณฑิต คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา

¹Master of Accountancy, Faculty of Management Sciences, Songkhla Rajabhat University

Corresponding author's e-mail: nichithapa@gmail.com^{1}

Received: May 17, 2025

Revised: June 28, 2025

Accepted: July 20, 2025

บทคัดย่อ

นักศึกษาหลักสูตรบัญชีบัณฑิตเตรียมความพร้อมออกสู่สังคมภายนอก โดยลงพื้นที่บริการวิชาการและบูรณาการความรู้ทางการบัญชี และบริหารจัดการโครงการตรวจประเมินประสิทธิภาพ การถ่ายทอดบัญชีครัวเรือน และประสิทธิผลการจัดทำบัญชีครัวเรือนในชุมชนที่จังหวัดสงขลา งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาศักยภาพความเป็นผู้นำนักศึกษาทางการบัญชีภายหลังลงพื้นที่ตามโครงการบริการวิชาการถ่ายทอดบัญชีครัวเรือนและติดตามผลการดำเนินโครงการ กลุ่มตัวอย่างคือ นักศึกษาหลักสูตรบัญชีบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา ที่เข้าร่วมโครงการบริการวิชาการถ่ายทอดบัญชีครัวเรือนในชุมชนจังหวัดสงขลา จำนวน 60 คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ และแบบสอบถาม สถิติที่ใช้ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการวิจัยพบว่า การลงพื้นที่บริการวิชาการถ่ายทอดและติดตามผลการทำบัญชีครัวเรือน ส่งผลต่อการพัฒนาศักยภาพความเป็นผู้นำนักศึกษาทางการบัญชีในระดับค่อนข้างมาก ประกอบด้วย 3 ปัจจัยหลัก เรียงลำดับความสำคัญมากไปหาน้อย ดังนี้ ภาพลักษณ์ความเชื่อมั่น และความกล้าแสดงออก

คำสำคัญ: บริการวิชาการ, การถ่ายทอด, บัญชีครัวเรือน, ศักยภาพความเป็นผู้นำ

Abstract

As part of their preparation for professional life, accounting students engaged in community-based academic service. This involved applying foundational and integrated knowledge of accounting and project management to assess the effectiveness of household accounting dissemination and the practical implementation of household accounting within communities in Songkhla Province. This research aimed to investigate the factors influencing the development of leadership potential among these accounting students after their participation in the household accounting dissemination and follow-up academic service project. The sample comprised 60 Bachelor of Accountancy students, transitioning from their third to fourth academic year, enrolled in Internal Auditing and Accounting Research courses. Data were collected using both interviews and questionnaires. Statistical analysis involved frequency, percentage, mean, and standard deviation. The findings revealed that participation in the community-based household accounting dissemination and follow-up project significantly developed the leadership potential of the accounting students to a moderately high level. This development was characterized by three main factors, ranked in order of importance from highest to lowest: image, confidence, and assertiveness.

Keywords: academic service, dissemination, household accounting, leadership potential

ที่มาและความสำคัญของปัญหา

ในยุคแห่งการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและเทคโนโลยีดิจิทัล บทบาทของนักบัญชีในระดับสากลได้เปลี่ยนไปอย่างมีนัยสำคัญ จากเดิมที่เป็นเพียงผู้บันทึกข้อมูลทางการเงิน ได้กลายเป็นหุ้นส่วนทางกลยุทธ์ขององค์กร ซึ่งจำเป็นต้องมีทักษะที่รอบด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งทักษะความเป็นผู้นำ (Leadership skills) เพื่อชี้นำและให้ข้อมูลประกอบการตัดสินใจเชิงกลยุทธ์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ความต้องการนักบัญชีที่มีภาวะผู้นำจึงเพิ่มสูงขึ้นทั่วโลก เพื่อรับมือกับความท้าทายทางธุรกิจที่มีความซับซ้อนเพิ่มมากขึ้น สำหรับบริบทของประเทศไทย สภาวิชาชีพบัญชีในพระบรมราชูปถัมภ์ได้ตระหนักถึงความท้าทายนี้และมุ่งส่งเสริมการพัฒนาศักยภาพนักบัญชีไทยให้มีทักษะที่จำเป็นต่อตลาดแรงงานสมัยใหม่ อย่างไรก็ตาม การพัฒนาทักษะด้านภาวะผู้นำยังคงเป็นประเด็นที่ท้าทาย โดยสถานประกอบการหลายแห่งสะท้อนว่า บัณฑิตใหม่ยังขาดทักษะด้านการสื่อสาร การทำงานเป็นทีม และความสามารถในการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของความเป็นผู้นำ

ดังนั้น สถาบันอุดมศึกษาที่ผลิตบัณฑิตทางการบัญชี จึงจำเป็นต้องทบทวนและปรับปรุงกระบวนการจัดการเรียนการสอนให้มากกว่าการถ่ายทอดความรู้ทางเทคนิคในตำรา การบูรณาการการพัฒนาทักษะภาวะผู้นำเข้าไปในหลักสูตรบัญชีบัณฑิตจึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง เพื่อเตรียมความพร้อมให้นักศึกษาสามารถตอบสนองต่อความต้องการของตลาดแรงงานและเติบโตในสายวิชาชีพได้อย่างยั่งยืน ซึ่งหนึ่งในแนวทางการจัดการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ คือ การเรียนรู้โดยบริการสังคม (service-learning) ที่เปิดโอกาสให้นักศึกษาได้นำความรู้ทางวิชาชีพไปประยุกต์ใช้ในสถานการณ์จริง ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาการพัฒนาศักยภาพความเป็นผู้นำของนักศึกษาหลักสูตรบัญชีบัณฑิต คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา

ผ่านโครงการบริการวิชาการถ่ายทอดความรู้ด้านการจัดทำบัญชีครัวเรือนให้แก่ชุมชนในจังหวัดสงขลา โดยมุ่งหวังว่า การให้นักศึกษาได้ลงมือปฏิบัติจริงในการทำงานร่วมกับผู้อื่น การวางแผน การประสานงาน และการนำเสนอผลงานในบริบทของสังคม จากสถานการณ์จริง จะเป็นกระบวนการสำคัญที่ช่วยบ่มเพาะและพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำให้แก่นักศึกษา ก่อนสำเร็จการศึกษาและก้าวเข้าสู่โลกแห่งการทำงานต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาระดับการพัฒนาศักยภาพความเป็นผู้นำของนักศึกษาหลักสูตรบัญชีบัณฑิต ภายหลังการเข้าร่วมโครงการบริการวิชาการถ่ายทอดบัญชีครัวเรือน
2. เพื่อศึกษาแนวทางการส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพความเป็นผู้นำของนักศึกษาทางการบัญชีผ่านกิจกรรมการเรียนรู้โดยการบริการสังคม
3. เพื่อวิเคราะห์องค์ประกอบหลักด้านภาพลักษณ์ ความเชื่อมั่น และความกล้าแสดงออก ที่ส่งผลต่อการพัฒนาศักยภาพความเป็นผู้นำของนักศึกษา

การทบทวนวรรณกรรม

การวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษา การพัฒนาศักยภาพความเป็นผู้นำ ของนักศึกษาทางการบัญชีผ่านกิจกรรมการลงพื้นที่บริการวิชาการ ถ่ายทอดบัญชีครัวเรือน ในชุมชนจังหวัดสงขลา เพื่อให้เกิดความเข้าใจเชิงลึกในประเด็นดังกล่าว ผู้วิจัยจึงได้ทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องอย่างรอบด้าน โดยแบ่งออกเป็น 3 ส่วนหลัก ได้แก่ แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับภาวะผู้นำ และการพัฒนาศักยภาพ แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้โดยการบริการสังคม (service-learning) และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับภาวะผู้นำและการพัฒนาศักยภาพ

ภาวะผู้นำ (leadership) เป็นคุณลักษณะที่สำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งในศตวรรษที่ 21 ไม่ได้จำกัดอยู่เพียงบทบาทของผู้บริหารเท่านั้น แต่เป็นทักษะที่ทุกคนสามารถพัฒนาได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มผู้เรียนระดับอุดมศึกษา ซึ่งถือเป็นกำลังสำคัญของชาติในอนาคต การจัดการศึกษาในปัจจุบันจึงมุ่งเน้นการพัฒนาผู้เรียนให้มีสมรรถนะสำคัญ 5 ประการ ได้แก่ ความสามารถในการสื่อสาร การคิด การแก้ปัญหา การใช้ทักษะชีวิต และการใช้เทคโนโลยี (สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา, 2553) ซึ่งทักษะเหล่านี้ล้วนเป็นองค์ประกอบพื้นฐานของภาวะผู้นำที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต การทำงานอย่างมีความสุขและยั่งยืน (สำนักนโยบายและยุทธศาสตร์, 2563; อังคณา อ่อนธานี, 2563)

จากการสังเคราะห์แนวคิด ทฤษฎี และผลการสัมภาษณ์เบื้องต้น ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบแนวคิดของศักยภาพความเป็นผู้นำ สำหรับงานวิจัยนี้ โดยมีองค์ประกอบหลัก 3 ปัจจัย ดังนี้

1.1 ปัจจัยด้านความเชื่อมั่น (confidence) เป็นรากฐานสำคัญของผู้นำ ผู้นำต้องมีความรู้ความสามารถที่ก่อให้เกิดความเชื่อมั่นในตนเองและสามารถสร้างความเชื่อมั่นให้แก่ผู้ตามได้ (พัสกร อุ่นกาศ, 2565) ซึ่งประกอบด้วยคุณลักษณะย่อยที่สำคัญ ได้แก่ วุฒิภาวะในการควบคุมอารมณ์และเผชิญหน้ากับปัญหา ความเป็นตัวของตัวเองในการตัดสินใจ และบริหารจัดการอย่างมีประสิทธิภาพ และความยืดหยุ่นในการปรับตัวและยอมรับความคิดเห็นที่แตกต่าง เพื่อนำพากลุ่มไปสู่เป้าหมายที่ตั้งไว้ (อรรธรณ ภัทรดำเนินสุข, 2564; อภิสร มุ่งมาตร, 2564)

1.2 ปัจจัยด้านความกล้าแสดงออก (assertiveness) เป็นพฤติกรรมที่สะท้อนถึงภาวะผู้นำอย่างชัดเจน ผู้นำที่มีประสิทธิภาพต้องมีความกล้าหาญ ตรงไปตรงมา และกล้าเผชิญกับปัญหา (สุภาวิตา กุลอุปฮาด, 2565) โดยมีองค์ประกอบสำคัญ 3 ด้าน คือ การวางแผนที่ดี การสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ เพื่อสร้างความเข้าใจที่ตรงกัน และการบริหารจัดการสรรเวลา

เพื่อให้การทำงานสำเร็จลุล่วงตามกำหนด นอกจากนี้ ผู้นำยังต้องเป็นผู้ฟังที่ดีสามารถมอบหมายงานได้อย่างเหมาะสม และมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาพร้อมกับทีม (วิลลภา บุญรอด, 2552)

1.3 ปัจจัยด้านภาพลักษณ์ (image) ภาพลักษณ์ของผู้นำเกิดจากการยอมรับของกลุ่ม ผู้นำ คือ บุคคลที่มีอิทธิพลต่อผู้อื่น ได้รับการยกย่องให้ทำหน้าที่ชี้แนะและช่วยเหลือกลุ่มให้บรรลุเป้าหมาย (บุญญา รัตนนิธิ, 2556) ปัจจัยด้านภาพลักษณ์จึงประกอบด้วยองค์ประกอบย่อยที่สำคัญ 4 ด้าน ได้แก่ การทำตนให้เป็นที่รู้จัก เพื่อสร้างการยอมรับ การรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น ความยุติธรรมน่าเชื่อถือในการตัดสินใจ และความรับผิดชอบต่องานและต่อทีม (ชนิษฐา สิทธิอาจารย์, 2563; มนสิข สิทธิสมบูรณ์ และคณะ, 2563; รวิธดา สุทิน, 2565)

2. แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้โดยการบริการสังคม (service-learning)

การเรียนรู้โดยการบริการสังคม เป็นรูปแบบการจัดการเรียนการสอนที่เชื่อมโยงความรู้ทางวิชาการในห้องเรียนเข้ากับการปฏิบัติจริงในชุมชน (สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา, 2561) ถือเป็นการบริการวิชาการรูปแบบหนึ่งที่เปิดโอกาสให้นักศึกษาได้ประยุกต์ใช้ความรู้และทักษะ เพื่อสร้างประโยชน์ให้แก่สังคม สำหรับงานวิจัยนี้ การให้นักศึกษาลงพื้นที่ถ่ายทอดความรู้ด้านบัญชีครัวเรือน ถือเป็นกระบวนการที่นักศึกษาได้ฝึกฝนทักษะการเป็นวิทยากร การวางแผน การทำงานเป็นทีม และการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า ซึ่งเป็นกระบวนการสำคัญที่ช่วยบ่มเพาะทักษะที่จำเป็นสำหรับวิชาชีพบัญชีในปัจจุบันที่ไม่ได้ต้องการเพียงความรู้ทางเทคนิค แต่ยังต้องการความสามารถในการประยุกต์ใช้ความรู้ เพื่อสร้างประโยชน์และสื่อสารกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้อย่างมีประสิทธิภาพ (สุภัทรพร ทวีจันทร์, 2556) แนวคิดนี้สอดคล้องกับการเรียนรู้โดยการปฏิบัติ (experiential learning) ที่เชื่อว่า การเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพสูงสุดเกิดจากการที่ผู้เรียนได้ลงมือทำและสะท้อนผลการปฏิบัติ

3. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การพัฒนาศักยภาพความเป็นผู้นำในบริบทของนักศึกษาทางการบัญชีผ่านการบริการวิชาการชุมชน เป็นแนวทางที่น่าสนใจ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการเรียนรู้โดยการปฏิบัติ (experiential learning) และการเรียนรู้เพื่อบริการสังคม (service-learning) โดยมีงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังต่อไปนี้

จันทร์ธิดา จะเปี้ย (2566) ได้ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการใช้บัญชีเป็นเครื่องมือในการขับเคลื่อนการแก้ไขปัญหาความยากจนของเกษตรกรไทย ในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า ปัจจัยทางสังคม โดยเฉพาะการชักจูงใจจากการรวมกลุ่ม หรือการเป็นสมาชิกกลุ่มทางสังคม และพฤติกรรมเลียนแบบ มีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญกับการตัดสินใจทำบัญชีรับจ่ายในครัวเรือน นอกจากนี้ แหล่งข่าวสารหลักที่เกษตรกรได้รับมาจากหน่วยงาน องค์กรภาครัฐและผู้นำชุมชน ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงบทบาทสำคัญของผู้นำในการผลักดันให้เกิดการใช้ประโยชน์จากบัญชีครัวเรือน การค้นพบนี้เป็นช่องทางให้นักศึกษาสามารถนำข้อมูลไปประยุกต์ใช้ในการลงพื้นที่บริการวิชาการได้อย่างเหมาะสมกับบริบทของแต่ละชุมชน โดยการใช้บัญชีครัวเรือนเป็นเครื่องมือในการเสริมสร้างบุคลิกลักษณะความเป็นผู้นำให้แก่ นักศึกษาบัญชีไปพร้อมกัน การมีส่วนร่วมของนักศึกษาในการให้ความรู้และสร้างแรงจูงใจในชุมชนจะช่วยพัฒนาทักษะการสื่อสาร การโน้มน้าว และการสร้างความสัมพันธ์ ซึ่งเป็นคุณลักษณะสำคัญของผู้นำ

ปิยฉัตร ทองแพง (2562) ได้ทำการวิจัยเกี่ยวกับการเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนบนฐานบัญชีครัวเรือน ผลการศึกษาพบว่า นักศึกษาที่เข้าร่วมโครงการมีผลการเรียนที่ดีขึ้นและมีทักษะด้านบัญชีครัวเรือนเพิ่มขึ้นในระดับดีมาก นอกจากนี้ สมาชิกชุมชนมีความพึงพอใจสูงต่อกิจกรรมดังกล่าว แสดงให้เห็นถึงประสิทธิผลของการบริการวิชาการในการถ่ายทอดความรู้ การมีส่วนร่วมระหว่างองค์การบริหารส่วนตำบลกับสาขาวิชาการบัญชี เป็นการพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้โดยมีส่วนร่วม ซึ่งแสดงให้เห็นว่า กระบวนการถ่ายทอดสู่การเรียนรู้ การวิจัย และการบริการวิชาการ มีความเหมาะสมกับสาขาวิชาการบัญชี นักศึกษามีโอกาสพัฒนาตนเองทั้งด้านความรู้และความเสียสละ ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของการพัฒนา

ศักยภาพความเป็นผู้นำ การที่นักศึกษาได้เห็นผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นกับชุมชน จะก่อให้เกิดความภาคภูมิใจและเป็นแรงผลักดันในการเป็นผู้นำที่ดีในอนาคต

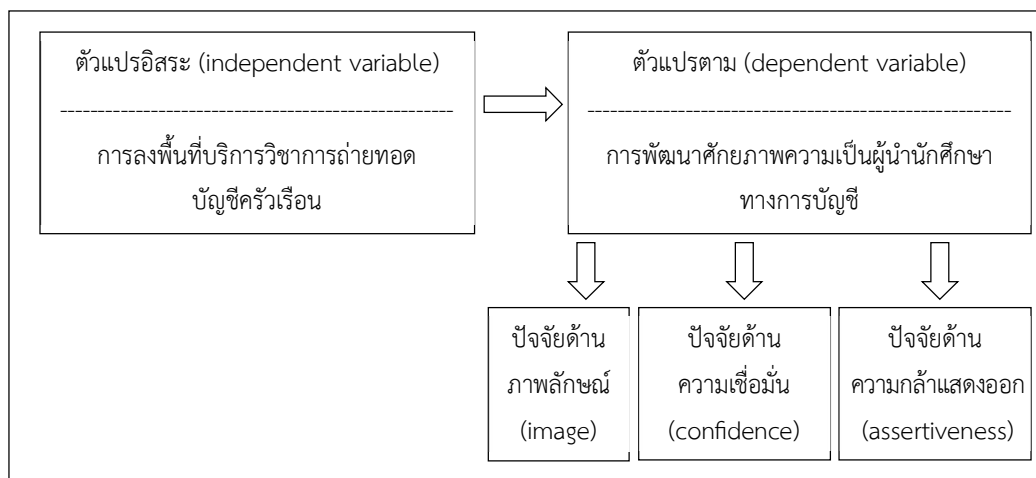
กนกกร จินา และอลงกรณ์ คูตระกูล (2561) ได้ศึกษาเกี่ยวกับกระบวนการถ่ายทอดความรู้จากมหาวิทยาลัยสู่ชุมชน ผลการวิจัยพบว่า กระบวนการถ่ายทอดความรู้ตั้งอยู่บนพื้นฐานของบทบาทที่สลับสับเปลี่ยนกันได้ของผู้สร้างและผู้รับความรู้ โดยมีปฏิสัมพันธ์ที่หลากหลายรูปแบบ เช่น การปฏิสัมพันธ์ทางสังคม การแปลงให้เป็นความรู้ชัดแจ้ง การรวมความรู้ และการแปลงความรู้สู่ภายใน ซึ่งส่งผลต่อการนำความรู้ไปปรับใช้ในบริบทของตนเอง การที่นักศึกษาทางการบัญชีต้องลงพื้นที่ เพื่อติดต่อแนะนำ และสร้างความเข้าใจให้ครัวเรือนเปิดใจเห็นถึงความสำคัญของการจดบันทึก จัดทำบัญชีครัวเรือนนั้น เป็นการฝึกฝนทักษะความเป็นผู้นำ ในการสร้างแรงจูงใจ การสื่อสาร และการสร้างความไว้วางใจ การถ่ายทอดความรู้ที่ประสบความสำเร็จต้องอาศัยวิสัยทัศน์ร่วมกันและวิธีคิดแบบเปิดใจทั้งจากมหาวิทยาลัยและชุมชน ซึ่งเป็นการเสริมสร้างทักษะการทำงานร่วมกับผู้อื่น (collaboration) และการเป็นผู้นำที่สามารถปรับตัวได้ (adaptive leadership) ของนักศึกษา

Crisostomo et al. (2023) ได้สำรวจแรงจูงใจ การเรียนรู้ และข้อเสนอแนะของนักศึกษาบัญชีที่เข้าร่วมกิจกรรมบริการชุมชน (community engagement) เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ พบว่า นักศึกษาเข้าร่วมกิจกรรมบริการชุมชนด้วยแรงจูงใจที่จะช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาสและการพัฒนาตนเอง การเรียนรู้ที่ได้รับสะท้อนให้เห็นถึงความรู้สึกของการเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน ความพึงพอใจในตนเอง และประโยชน์ของการสื่อสารพูดคุย การวิจัยนี้เน้นย้ำว่า การมีส่วนร่วมในการบริการวิชาการชุมชนมีส่วนช่วยในการพัฒนาศักยภาพความเป็นผู้นำของนักศึกษาโดยตรงผ่านการฝึกฝนทักษะทางสังคม การทำงานร่วมกับผู้อื่น และการสร้างความเข้าใจในประเด็นทางสังคม ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญของการเป็นผู้นำที่รับผิดชอบและมีคุณธรรม การที่นักศึกษาได้ลงมือปฏิบัติจริงและเห็นผลลัพธ์จากการช่วยเหลือชุมชน ย่อมส่งเสริมความมั่นใจในตนเองและความสามารถในการริเริ่มสิ่งต่าง ๆ ซึ่งเป็นคุณสมบัติที่จำเป็นของผู้นำ

Basson & Steenkamp (2024) ได้ทำการวิจัยเพื่อพิจารณาว่าเวิร์กช็อปนวัตกรรมทางสังคมและการสะท้อนคิดภายหลัง สามารถพัฒนาความเป็นพลเมืองในฐานะคุณค่าความเป็นผู้นำที่รับผิดชอบในหลักสูตรบัญชีได้หรือไม่ ผลการศึกษาพบว่า นักศึกษาเห็นว่าเวิร์กช็อปนี้มีประโยชน์ส่งเสริมคุณค่าความเป็นพลเมือง การวิจัยนี้เสนอแนะว่า ควรมีการบูรณาการความเป็นพลเมืองเข้ากับหลักสูตรวิชาการ และควรสร้างโอกาสในการเรียนรู้เพื่อบริการสังคม (service learning) มากขึ้น การที่นักศึกษาบัญชีได้เรียนรู้เกี่ยวกับนวัตกรรมทางสังคม และการนำความรู้ไปปรับใช้ในบริบทชุมชนผ่านกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเงิน เช่น การถ่ายทอดบัญชีครัวเรือนจะช่วยส่งเสริมศักยภาพความเป็นผู้นำในด้านการแก้ปัญหา การคิดวิเคราะห์ และการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม นอกจากนี้ ยังช่วยปลูกฝังความรับผิดชอบต่อสังคมและจริยธรรมในการประกอบวิชาชีพ ซึ่งเป็นคุณสมบัติสำคัญของผู้นำที่ดีในยุคปัจจุบัน

กรอบแนวคิดการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง การพัฒนาศักยภาพความเป็นผู้นำนักศึกษาทางการบัญชีผ่านการลงพื้นที่บริการวิชาการถ่ายทอดบัญชีครัวเรือนในชุมชนจังหวัดสงขลา ได้ดำเนินการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง การสำรวจพื้นที่เบื้องต้น และการสัมภาษณ์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ผู้วิจัยกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัย โดยมีตัวแปรอิสระ (independent variable) และตัวแปรตาม (dependent variable) ดังภาพที่ 1 และคำอธิบายดังต่อไปนี้

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

1. ตัวแปรอิสระ (independent variable)

การลงพื้นที่บริการวิชาการถ่ายทอดบัญชีครัวเรือน หมายถึง กิจกรรมที่นักศึกษาบัญชีได้เข้าไปปฏิบัติงานจริงในชุมชนจังหวัดสงขลา เพื่อถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับการจัดทำบัญชีครัวเรือนและการติดตามผล ซึ่งเป็นกระบวนการเรียนรู้โดยการบริการสังคม (service-learning) ที่บูรณาการความรู้ทางบัญชีกับการช่วยเหลือสังคม อันเป็นปัจจัยสำคัญที่คาดว่าจะส่งผลต่อการพัฒนาศักยภาพความเป็นผู้นำของนักศึกษา

2. ตัวแปรตาม (dependent variable)

การพัฒนาศักยภาพความเป็นผู้นำนักศึกษาทางการบัญชี หมายถึง ระดับของการเปลี่ยนแปลงหรือการเพิ่มขึ้นของคุณลักษณะและทักษะความเป็นผู้นำของนักศึกษาบัญชี หลังจากการเข้าร่วมกิจกรรมบริการวิชาการถ่ายทอดบัญชีครัวเรือนในชุมชน โดยผู้วิจัยได้กำหนดองค์ประกอบหลักของศักยภาพความเป็นผู้นำไว้ 3 ปัจจัย ซึ่งได้จากการสังเคราะห์แนวคิด ทฤษฎี และข้อมูลเบื้องต้น ได้แก่

2.1 ปัจจัยด้านภาพลักษณ์ (image) สะท้อนถึงการยอมรับและอิทธิพลของนักศึกษาในฐานะผู้นำรวมถึงการสร้าง ความน่าเชื่อถือและการแสดงความรับผิดชอบ

2.2 ปัจจัยด้านความเชื่อมั่น (confidence) แสดงถึงความมั่นใจในตนเอง ความสามารถในการควบคุมอารมณ์ และความยืดหยุ่นในการแก้ไขปัญหา

2.3 ปัจจัยด้านความกล้าแสดงออก (assertiveness) บ่งบอกถึงความสามารถในการสื่อสาร การวางแผน และการบริหารจัดการเวลาอย่างมีประสิทธิภาพ

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการศึกษาแบบผสมวิธี (mixed methods research) โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงสำรวจ (survey research) ร่วมกับการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) เพื่อนำไปสู่การยืนยันด้วยข้อมูลเชิงปริมาณ โดยเริ่มจากการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ เพื่อทำความเข้าใจปรากฏการณ์และใช้เป็นฐานในการสร้างเครื่องมือเชิงปริมาณ จากนั้นจึงเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณ เพื่อยืนยันหรือขยายความเข้าใจที่ได้จากข้อมูลเชิงคุณภาพในวงกว้างขึ้น รายละเอียด

วิธีดำเนินการวิจัย ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

การกำหนดประชากรและกลุ่มตัวอย่างแบ่งออกเป็น 2 ส่วน ตามลักษณะข้อมูลที่เกี่ยวข้อง

1.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่างเชิงคุณภาพ

1.1.1 ประชากรเชิงคุณภาพ ได้แก่ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหลักที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนานักศึกษาและการบริการวิชาการ ประกอบด้วย 1) ผู้บริหารภายในมหาวิทยาลัย (ผู้บริหารคณะวิทยาการจัดการ) ซึ่งมีความรู้ ความเข้าใจในนโยบายแผนและงบประมาณการพัฒนานักศึกษา 2) อาจารย์ผู้สอนนักศึกษาหลักสูตรบัญชีบัณฑิตชั้นปีที่ 3 ซึ่งมีประสบการณ์ตรงและได้เห็นพัฒนาการของนักศึกษา 3) ตัวแทนชุมชน (ประธานวิสาหกิจและผู้ใหญ่บ้าน) ซึ่งเป็นผู้รับบริการและสามารถสะท้อนผลการพัฒนานักศึกษาในบริบทจริง

1.1.2 กลุ่มตัวอย่างเชิงคุณภาพ เลือกแบบเจาะจง (purposive sampling) โดยพิจารณาจากผู้ที่มีความรู้ ความเกี่ยวข้องและสามารถให้ข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับประเด็นการวิจัยได้ จำนวนรวมอย่างน้อย 6 คน ประกอบด้วย ผู้บริหารคณะวิทยาการจัดการอย่างน้อย 2 คน อาจารย์ผู้สอนนักศึกษาหลักสูตรบัญชีบัณฑิตอย่างน้อย 2 คนและตัวแทนชุมชนอย่างน้อย 2 คน

1.2 ประชากรและกลุ่มตัวอย่างเชิงปริมาณ

1.2.1 ประชากรเชิงปริมาณ ได้แก่ นักศึกษาหลักสูตรบัญชีบัณฑิต รุ่น 63 (ชั้นปีที่ 3) ของมหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา ที่เข้าร่วมโครงการบริการวิชาการถ่ายทอดบัญชีครัวเรือนในชุมชนจังหวัดสงขลา ประกอบด้วย นักศึกษาห้อง A จำนวน 37 คน นักศึกษาห้อง B จำนวน 42 คน และนักศึกษาห้อง C จำนวน 33 คน รวมทั้งสิ้น 112 คน

1.2.2 กลุ่มตัวอย่างเชิงปริมาณ เป็นนักศึกษาบัญชีจากประชากรข้างต้นที่ผ่านการลงพื้นที่บริการวิชาการถ่ายทอดบัญชีครัวเรือน โดยผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมแบบสอบถามจากนักศึกษาจำนวน 3 กลุ่มเรียน โดยมีผู้ตอบแบบสอบถามที่สมบูรณ์กลุ่มเรียนละ 20 ชุด รวมทั้งสิ้น 60 คน ซึ่งถือเป็นกลุ่มตัวอย่างที่ให้ข้อมูลเชิงลึกครบถ้วนในการวิเคราะห์

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

2.1 แบบสัมภาษณ์ (interview guide) แบบสัมภาษณ์แบบปลายเปิด 3 ชุด แต่ละชุดประกอบด้วยข้อคำถามจำนวน 20 ข้อ โดยออกแบบเฉพาะสำหรับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียแต่ละกลุ่ม ได้แก่ แบบสัมภาษณ์สำหรับผู้บริหาร แบบสัมภาษณ์สำหรับอาจารย์ และแบบสัมภาษณ์สำหรับตัวแทนชุมชน เพื่อเก็บข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับมุมมอง ประสบการณ์ และข้อเสนอแนะที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาศักยภาพความเป็นผู้นำของนักศึกษาผ่านกิจกรรมบริการวิชาการ

2.2 แบบสอบถาม (questionnaire) แบบสอบถามสำหรับนักศึกษา จำนวน 1 ชุด แบ่งออกเป็น 3 ส่วน

ส่วนที่ 1 คุณลักษณะทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม (เพศ อายุ สถานที่ลงพื้นที่ บทบาทในทีม กิจกรรมเสริมศักยภาพอื่น ๆ) จำนวน 10 ข้อ เป็นคำถามแบบตรวจสอบรายการและเติมคำ

ส่วนที่ 2 ศักยภาพความเป็นผู้นำของนักศึกษาทางการบัญชีภายหลังลงพื้นที่ จำนวน 50 ข้อ เป็นคำถามแบบมาตราส่วนประมาณค่า (rating scale) 5 ระดับ โดยครอบคลุม 3 ปัจจัยหลัก ได้แก่ ภาพลักษณ์ ความเชื่อมั่น และความกล้าแสดงออก ตามกรอบแนวคิดการวิจัย

ส่วนที่ 3 ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม จำนวน 1 ข้อ เป็นคำถามปลายเปิดเพื่อให้นักศึกษาแสดงความคิดเห็นและข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

2.3 การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัย (instrument quality assessment)

2.3.1 ความตรง (validity) สำหรับ 1) แบบสัมภาษณ์ ตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (content validity) โดยผู้ทรงคุณวุฒิ 3 คน เพื่อประเมินความเหมาะสมและความครอบคลุมของคำถามในการสัมภาษณ์ และ 2) แบบสอบถาม ตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (content validity) โดยผู้ทรงคุณวุฒิ 3 คน เพื่อประเมินความสอดคล้องของข้อคำถาม กับวัตถุประสงค์และกรอบแนวคิดการวิจัย ด้วยค่าดัชนีความสอดคล้อง (Index of item - Objective Congruence: IOC) จะต้องมีความตั้งแต่ 0.50 ขึ้นไป

2.3.2 ความเที่ยง (reliability) ด้วยการนำแบบสอบถามไปทดลองใช้ (try out) กับนักศึกษาที่มีลักษณะคล้าย กลุ่มตัวอย่าง แต่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างจริง จำนวน 30 คน จากนั้นนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์หาค่าความเชื่อมั่น โดยใช้ค่าสัมประสิทธิ์ อัลฟาของครอนบาค (Cronbach's alpha coefficient) โดยกำหนดเกณฑ์ให้มีความตั้งแต่ 0.70 ขึ้นไป จึงจะถือว่ามีความน่าเชื่อถือ

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลดำเนินการในช่วงเดือนมกราคม ถึงเดือนมีนาคม พ.ศ. 2566 รวมระยะเวลา 3 เดือน โดยมีขั้นตอนดังนี้:

3.1 การศึกษาข้อมูลเบื้องต้นและข้อมูลเชิงคุณภาพ เริ่มจากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง สืบค้นและสังเกต พื้นที่บริการวิชาการ รวมถึงการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (ผู้บริหาร อาจารย์ และตัวแทนชุมชน) เพื่อทำความเข้าใจ บริบท ปัญหา และแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาศักยภาพความเป็นผู้นำ ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์จะถูกถอดเทปและนำมา สังเคราะห์ เพื่อใช้ในการปรับปรุงและพัฒนาแบบสอบถาม

3.2 การเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณ นำแบบสอบถามที่ผ่านการตรวจสอบคุณภาพแล้วไปเก็บรวบรวมข้อมูล จากนักศึกษาหลักสูตรบัญชีบัณฑิตกลุ่มตัวอย่างที่ได้ผ่านการลงพื้นที่บริการวิชาการแล้ว

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

4.1 การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกจะถูกถอดเทปและนำมาวิเคราะห์ ด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) และ/หรือ การวิเคราะห์แก่นสาร (thematic analysis) โดยการจัดหมวดหมู่ ข้อมูล การหาความถี่ของประเด็นสำคัญ และการตีความเพื่อสรุปแนวคิด มุมมอง และข้อเสนอแนะจากผู้ให้ข้อมูล

4.2 การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ โดยข้อมูลจากแบบสอบถามที่สมบูรณ์ จำนวน 60 ชุด จะถูกนำมาวิเคราะห์ ด้วยโปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติ โดยใช้สถิติเชิงพรรณนา (descriptive statistics) ดังนี้

ส่วนที่ 1 (คุณลักษณะทั่วไป) ใช้ค่าความถี่ (frequency) และค่าร้อยละ (percentage)

ส่วนที่ 2 (ศักยภาพความเป็นผู้นำ) ใช้ค่าเฉลี่ย (mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (standard deviation) โดยมีเกณฑ์ในการตีความหมายระดับการพัฒนาศักยภาพความเป็นผู้นำดังนี้ 0.00 หมายถึง ไม่มี/ไม่ได้ทำ, 0.01-1.99 หมายถึง มี/ทำน้อย 2.00-2.99 หมายถึง มี/ทำค่อนข้างน้อย 3.00-3.99 หมายถึง มี/ทำปานกลาง 4.00-4.99 หมายถึง มี/ทำค่อนข้างมากและ 5.00 หมายถึง มี/ทำมาก (สมเกียรติ รุ่งนิรติศัย, 2554; นพวรรณ เปียชื่อ, 2559; มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์, 2561)

ผลการวิจัย

การวิจัยนี้ศึกษาระดับการพัฒนาศักยภาพความเป็นผู้นำของนักศึกษาทางการบัญชีภายหลังการเข้าร่วมโครงการ บริการวิชาการถ่ายทอดบัญชีครัวเรือนในชุมชนจังหวัดสงขลา โดยได้นำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลตามลำดับจากผลการสัมภาษณ์ ข้อมูลเชิงคุณภาพที่นำไปสู่การยืนยันและเสริมความเข้าใจด้วยข้อมูลเชิงปริมาณ ดังนี้

1. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ มุมมองของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย จากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้บริหาร อาจารย์และตัวแทนชุมชน พบประเด็นสำคัญที่สะท้อนถึงการพัฒนาศักยภาพความเป็นผู้นำของนักศึกษาทางการบัญชีผ่านกิจกรรมบริการวิชาการถ่ายทอดบัญชีครัวเรือน ซึ่งสามารถสรุปเป็นแก่นสาร (themes) ได้ดังนี้

1.1 บทบาทของโครงการบริการวิชาการในการส่งเสริมทักษะผู้นำ ผู้บริหารและอาจารย์ต่างเน้นย้ำว่า โครงการลงพื้นที่บริการวิชาการ เป็นเวทีสำคัญที่เปิดโอกาสให้นักศึกษาได้พัฒนาทักษะนอกห้องเรียน โดยเฉพาะทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์ การสื่อสาร และการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า

ผู้บริหารท่านหนึ่งกล่าวว่า “โครงการนี้เป็นเหมือนห้องเรียนนอกสถานที่ที่ทำให้นักศึกษาได้สัมผัสกับสถานการณ์จริง ได้ฝึกการวางแผน การประสานงาน และการรับผิดชอบงานร่วมกับผู้อื่น ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นทักษะผู้นำที่จำเป็นมากในสายงานบัญชีปัจจุบัน”

อาจารย์ผู้สอนให้ความเห็นว่า “ตอนแรกนักศึกษาอาจจะประหม่า ไม่กล้าแสดงออก แต่พอได้ลงพื้นที่จริง ได้พบปะผู้คน ได้แก้ปัญหาด้วยตัวเอง ทำให้พวกเขามีความมั่นใจมากขึ้น กล้าพูด กล้าแสดงความคิดเห็น”

1.2 ความคาดหวังจากชุมชนต่อศักยภาพนักศึกษา ตัวแทนชุมชนสะท้อนความรู้สึกชื่นชมและเชื่อมั่นในบทบาทของนักศึกษาในการเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้และเป็นแบบอย่างที่ดีในการจัดการบัญชีครัวเรือน โดยเฉพาะด้านการสร้างความเข้าใจ และการมีปฏิสัมพันธ์

ประธานวิสาหกิจชุมชนท่านหนึ่งกล่าวว่า “น้อง ๆ นักศึกษามาสอนเรื่องบัญชีครัวเรือนได้อย่างเข้าใจง่าย ทำให้ชาวบ้านกล้าถาม กล้าพูดคุย และเห็นถึงความตั้งใจในการช่วยเหลือของพวกเขา ทำให้เราเชื่อมั่นในความรู้ที่เขาถ่ายทอด”

ผู้ใหญ่บ้านให้ความเห็นเพิ่มเติมว่า “นักศึกษาดูมีความรับผิดชอบมาก มาตรงเวลา เตรียมพร้อมมาอย่างดี ทำให้ชาวบ้านให้ความร่วมมือและรู้สึกเป็นกันเอง”

1.3 องค์ประกอบหลักของความเป็นผู้นำที่ปรากฏจากการปฏิบัติจริง ซึ่งผู้ให้ข้อมูลเชิงคุณภาพมีความเห็นสอดคล้องกันว่า การลงพื้นที่บริการวิชาการนี้ช่วยบ่มเพาะคุณลักษณะสำคัญ 3 ประการในตัวนักศึกษา อันได้แก่ ภาวะผู้นำ ความเชื่อมั่น และความกล้าแสดงออก ซึ่งเป็นคุณลักษณะสำคัญที่ผู้นำควรมีในการทำงานร่วมกับผู้อื่นในสังคม โดยเฉพาะด้านภาวะผู้นำ ที่เกิดจากการยอมรับและความน่าเชื่อถือที่นักศึกษาสร้างขึ้นในชุมชน

2. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ การประเมินศักยภาพความเป็นผู้นำของนักศึกษา โดยผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามนักศึกษาจำนวน 60 ชุด พบว่า ภาพรวมของศักยภาพความเป็นผู้นำนักศึกษาทางการบัญชีภายหลังการลงพื้นที่บริการวิชาการอยู่ในระดับค่อนข้างมาก ($\bar{X} = 4.16$) ซึ่งสอดคล้องกับมุมมองเชิงคุณภาพที่ชี้ให้เห็นถึงบทบาทของโครงการในการเสริมสร้างศักยภาพดังกล่าว

ตารางที่ 1 ภาพรวมของศักยภาพความเป็นผู้นำนักศึกษาหลักสูตรบัญชีบัณฑิตภายหลังจากลงพื้นที่บริการวิชาการ

ปัจจัยหลัก	ห้อง A		ห้อง B		ห้อง C		ค่าเฉลี่ยรวม	
	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.
1. ปัจจัยความเชื่อมั่น	4.28	0.65	4.06	0.68	4.03	0.69	4.13	0.66
2. ปัจจัยความกล้าแสดงออก	4.25	0.66	4.11	0.67	4.01	0.69	4.12	0.67
3. ปัจจัยภาพลักษณ์	4.33	0.64	4.26	0.65	4.09	0.68	4.23	0.65
ภาพรวม	4.29	0.65	4.14	0.67	4.04	0.69	4.16	0.66

จากตารางที่ 1 และผลการวิเคราะห์เชิงปริมาณ สอดคล้องกับข้อมูลเชิงคุณภาพที่เน้นย้ำถึงความสำคัญขององค์ประกอบความเป็นผู้นำ 3 ประการ โดยเรียงลำดับความสำคัญจากมากไปหาน้อยดังนี้ ปัจจัยภาพลักษณ์ ($\bar{X} = 4.23$) ปัจจัยความเชื่อมั่น ($\bar{X} = 4.13$) และปัจจัยความกล้าแสดงออก ($\bar{X} = 4.12$) ซึ่งทั้งหมดอยู่ในระดับค่อนข้างมาก

2.1 ปัจจัยภาพลักษณ์ (image)

นักศึกษาให้ความสำคัญและประเมินตนเองในภาพรวมด้านภาพลักษณ์อยู่ในระดับค่อนข้างมาก ($\bar{X} = 4.23$) ซึ่งสอดคล้องกับคำกล่าวของตัวแทนชุมชนที่มองว่า นักศึกษามีความรับผิดชอบและน่าเชื่อถือ ปัจจัยภาพลักษณ์ประกอบด้วย 4 ด้านหลัก เรียงตามลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย ดังนี้ ด้านการทำตนให้เป็นที่รู้จัก ($\bar{X} = 4.25$) ด้านรับฟังความคิดเห็น ($\bar{X} = 4.24$) ด้านความรับผิดชอบ ($\bar{X} = 4.21$) และด้านความยุติธรรมน่าเชื่อถือ ($\bar{X} = 4.19$)

1) ด้านการทำตนให้เป็นที่รู้จัก นักศึกษาให้คะแนนตนเองสูงในประเด็นเป็นส่วนหนึ่งในผู้บรรยายถ่ายทอด ($\bar{X} = 4.35$) และมีความมั่นใจในสิ่งที่ตนเองพูด ($\bar{X} = 4.28$) ซึ่งสะท้อนถึงการได้ฝึกบทบาทวิทยากรและเป็นที่จดจำในชุมชน

2) ด้านรับฟังความคิดเห็น ประเด็นที่โดดเด่น คือ ไม่พูดแทรกในขณะที่ผู้อื่นแสดงความคิดเห็น ($\bar{X} = 4.28$) และยอมรับว่าตัวเองคิดผิดหลังจากที่ได้รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น ($\bar{X} = 4.25$) แสดงให้เห็นถึงความสามารถในการเป็นผู้ฟังที่ดี ซึ่งเป็นคุณสมบัติสำคัญของผู้นำ

3) ด้านความยุติธรรมน่าเชื่อถือ นักศึกษาประเมินตนเองสูงในประเด็นเมื่อมีปัญหาตัดสินใจอย่างเป็นกลาง ($\bar{X} = 4.27$) ซึ่งเชื่อมโยงกับความน่าเชื่อถือในสายตาของชุมชน

4) ด้านความรับผิดชอบ ประเด็นที่สำคัญ คือ เมื่อมีปัญหาไม่ทิ้งงานลูกทีมทำกันเองตามที่ท่านได้ไว้วางใจมอบหมายงาน ($\bar{X} = 4.32$) และเข้าร่วมแก้ไขปัญหายุ่งยาก ($\bar{X} = 4.25$) สะท้อนถึงความรับผิดชอบต่อภารกิจและทีมงานที่อาจารย์และผู้บริหารได้คาดหวัง

2.2 ปัจจัยความเชื่อมั่น (confidence)

ภาพรวมของปัจจัยความเชื่อมั่นอยู่ในระดับค่อนข้างมาก ($\bar{X} = 4.13$) ซึ่งสอดคล้องกับข้อสังเกตของอาจารย์ที่ว่านักศึกษามีความกล้าและมั่นใจมากขึ้นหลังจากลงพื้นที่ องค์ประกอบของความเชื่อมั่นที่พัฒนาขึ้นประกอบด้วย 3 ด้านหลัก เรียงตามลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อยดังนี้ ด้านการมีวุฒิภาวะ ($\bar{X} = 4.11$) ด้านความเป็นตัวเอง ($\bar{X} = 4.11$) และด้านความยืดหยุ่น ($\bar{X} = 4.06$)

1) ด้านการมีวุฒิภาวะ ประเด็นที่นักศึกษาให้คะแนนสูง คือ เมื่อถูกขัดใจสามารถควบคุมความหงุดหงิดได้ ($\bar{X} = 4.22$) และการไม่ยอมแพ้ต่ออุปสรรค ($\bar{X} = 4.15$) ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการเติบโตทางอารมณ์จากการเผชิญหน้าสถานการณ์จริง

2) ด้านความเป็นตัวเอง นักศึกษาประเมินตนเองสูงใน สามารถแยกแยะเรื่องงานกับเรื่องส่วนตัว ($\bar{X} = 4.27$) และมีทักษะการเอาตัวรอดเฉพาะหน้าพาทีมงานผ่านพ้นอุปสรรค ($\bar{X} = 4.20$) ซึ่งบ่งชี้ถึงการเรียนรู้ที่จะตัดสินใจและแก้ปัญหาได้ด้วยตนเอง

3) ด้านความยืดหยุ่น ประเด็นยินยอมตามความคิดเห็นที่มีเหตุผล ($\bar{X} = 4.28$) และนำเทคโนโลยีที่ทันสมัยมาประยุกต์ใช้ในการทำงาน ($\bar{X} = 4.15$) สะท้อนการเปิดรับสิ่งใหม่และการปรับตัวตามสถานการณ์จริงในชุมชน

2.3 ปัจจัยความกล้าแสดงออก (assertiveness)

ภาพรวมของปัจจัยความกล้าแสดงออกอยู่ในระดับ ค่อนข้างมาก ($\bar{X} = 4.12$) ซึ่งสอดคล้องกับที่ผู้บริหารได้เน้นย้ำว่าโครงการนี้ช่วยให้นักศึกษาได้ฝึกการสื่อสารและแสดงออก องค์ประกอบของความกล้าแสดงออกประกอบด้วย

3 ด้านหลัก เรียงตามลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อยดังนี้ ด้านบริหารจัดการเวลา ($\bar{X} = 4.14$) ด้านการสื่อสาร ($\bar{X} = 4.11$) และด้านการวางแผน ($\bar{X} = 4.11$)

1) ด้านบริหารจัดการเวลา นักศึกษาให้ความสำคัญกับความตรงต่อเวลานัดหมาย ($\bar{X} = 4.27$) และควบคุมกิจกรรมให้บรรลุผลภายในเวลาที่กำหนด ($\bar{X} = 4.23$) ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นในการทำงานภาคสนาม

2) ด้านการสื่อสาร ประเด็นที่สำคัญ คือ นอกจากการส่งบันทึกแบบทางการยังใช้ทักษะการติดตามแบบไม่เป็นทางการ ($\bar{X} = 4.22$) และมีการประชุมปรับทิศทางของทีมงานให้ดำเนินไปในทิศทางเดียวกัน ($\bar{X} = 4.13$) ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความสามารถในการสื่อสารที่หลากหลายรูปแบบเพื่อให้งานบรรลุผล

3) ด้านการวางแผน นักศึกษาประเมินตนเองสูงในด้านการจัดทำแผนการบรรลุตามวัตถุประสงค์เป้าหมายของการทำงาน ($\bar{X} = 4.25$) และเมื่อเกิดอุปสรรคไม่สามารถแก้ปัญหาได้นำมาปรับแผนใหม่ ($\bar{X} = 4.15$) สะท้อนการฝึกฝนทักษะการวางแผนและการปรับแผนตามสถานการณ์จริง

การอภิปรายผล

1. ศักยภาพความเป็นผู้นำนักศึกษาทางการบัญชีโดยรวม

ผลการวิจัยทั้งเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณชี้ให้เห็นอย่างสอดคล้องกันว่า โครงการบริการวิชาการถ่ายทอดบัญชีครัวเรือนในชุมชนสามารถพัฒนาศักยภาพความเป็นผู้นำของนักศึกษาทางการบัญชีได้อย่างมีนัยสำคัญ โดยภาพรวมอยู่ในระดับค่อนข้างมาก ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า การเรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติจริงในบริบททางสังคมเป็นปัจจัยสำคัญในการบ่มเพาะคุณลักษณะของผู้นำ สิ่งนี้สอดคล้องกับแนวคิดการเรียนรู้จากการปฏิบัติ (experiential learning) ที่เน้นว่า การมีส่วนร่วมในกิจกรรมจริงจะช่วยเสริมสร้างทักษะและความเข้าใจที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้น

2. ศักยภาพความเป็นผู้นำนักศึกษาทางการบัญชี

ผลการวิจัยเชิงปริมาณพบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อศักยภาพความเป็นผู้นำนักศึกษาทางการบัญชีเรียงตามลำดับความสำคัญจากมากไปหาน้อยคือ ปัจจัยภาพลักษณ์ ความเชื่อมั่น และความกล้าแสดงออก ซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลเชิงคุณภาพที่เน้นย้ำคุณลักษณะเหล่านี้จากการสังเกตและการสัมภาษณ์ของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

2.1 ปัจจัยภาพลักษณ์ (image) ผลการวิจัยพบว่า นักศึกษาประเมินตนเองด้านภาพลักษณ์ในภาพรวมอยู่ในระดับค่อนข้างมาก โดยเฉพาะด้านการทำตนให้เป็นที่รู้จัก การรับฟังความคิดเห็น ความรับผิดชอบ และความยุติธรรมน่าเชื่อถือ ซึ่งได้รับการยืนยันจากข้อมูลเชิงคุณภาพที่ระบุว่าตัวแทนชุมชนมีความเชื่อมั่นและชื่นชมในความรับผิดชอบของนักศึกษา แสดงให้เห็นว่า การสร้างภาพลักษณ์ที่ดีในสายตาของผู้ที่ทำงานร่วมด้วยเป็นสิ่งสำคัญสำหรับผู้นำ การที่นักศึกษาได้ลงพื้นที่บรรยายและมีปฏิสัมพันธ์โดยตรงกับชุมชน ทำให้พวกเขามีโอกาสแสดงออกถึงความเป็นมืออาชีพและความน่าเชื่อถือ สอดคล้องกับงานวิจัยของนันทิยา อังกรวัฒนานุกูล และคณะ (2565) ที่ศึกษาศักยภาพทางการบัญชี ซึ่งมีผลต่อความสำเร็จในการปฏิบัติงานของนักบัญชี โดยพบว่า ด้านจรรยาบรรณในวิชาชีพและด้านบุคลิกลักษณะประจำตัวบุคคลมีความสำคัญสูงสุด ในประเด็นที่ว่าคุณลักษณะส่วนบุคคลที่แสดงออกถึงความน่าเชื่อถือและความประพฤติที่เหมาะสม (จรรยาบรรณและบุคลิกลักษณะ) เป็นรากฐานสำคัญของภาพลักษณ์ที่ดี ซึ่งในบริบทของงานวิจัยนี้ ภาพลักษณ์ของนักศึกษาส่งผลโดยตรงต่อการยอมรับและความสำเร็จในการถ่ายทอดความรู้ในชุมชน และสอดคล้องกับผลงานวิจัยของธาดาธิเบศร์ ภูทอง และศศิณา เลี้ยงบำรุง (2562) ได้ศึกษาอิทธิพลความต้องการให้ตนเองดูดีทางสังคมและความต้องการทำธุรกรรมเชิงพาณิชย์ต่อความตั้งใจในการแบ่งปันข้อมูล และซื้อสินค้าออนไลน์ผ่านแพลตฟอร์มโซเชียลคอมเมิร์ซของผู้บริโภคกลุ่มเจนเอเรชันวาย กลุ่มตัวอย่าง คือ ผู้บริโภคกลุ่มเจนเอเรชันวายที่มีประสบการณ์ในการซื้อสินค้าออนไลน์ผ่านทางเว็บไซต์โซเชียลคอมเมิร์ซ 330 คน พบว่า

1) ความรู้สึกเชิงบวกต่อกิจกรรมทางสังคมเป็นปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อความต้องการให้ตนเองดูดีทางสังคมมากที่สุด รองลงมา คือ ความรู้สึกเชิงบวกต่อกิจกรรมเชิงพาณิชย์ 2) การรับรู้ความสามารถในการควบคุมพฤติกรรม สำหรับกิจกรรมเชิงพาณิชย์ เป็นปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อความต้องการทำธุรกรรมเชิงพาณิชย์ รองลงมา คือ อัตลักษณ์ทางสังคม 3) ความต้องการทำธุรกรรมเชิงพาณิชย์ เป็นปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อความตั้งใจในการแบ่งปันข้อมูลสินค้าออนไลน์ รองลงมา คือ ความต้องการให้ตนเองดูดีทางสังคม จึงกล่าวได้ว่า ภาพลักษณ์ที่ดีสะท้อนให้ตนเองดูดีทางสังคมได้

2.2 ปัจจัยความเชื่อมั่น (confidence) นักศึกษาประเมินตนเองด้านความเชื่อมั่นในภาพรวมอยู่ในระดับค่อนข้างมาก โดยเฉพาะในด้านการมีวุฒิภาวะ ความเป็นตัวเอง และความยืดหยุ่น ข้อมูลเชิงคุณภาพจากอาจารย์และผู้บริหารยืนยันว่า การลงพื้นที่ทำให้พวกเขากล้าแสดงออกและมีความมั่นใจมากขึ้นในการเผชิญสถานการณ์ต่าง ๆ ความสามารถในการควบคุมอารมณ์ การไม่ยอมแพ้ต่ออุปสรรค การตัดสินใจแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า และการเปิดใจรับฟังความคิดเห็นใหม่ ๆ ล้วนเป็นรากฐานของความมั่นใจในตนเองและวุฒิภาวะของผู้นำ สอดคล้องกับงานวิจัยของชนันภัทร์ ปิยะภัทรวีรัตน์ (2565) ได้ศึกษาภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษจังหวัดยะลา กลุ่มตัวอย่างคือ ครูผู้สอนและครูที่เลี้ยงในสถานศึกษาสังกัด 158 คน พบว่า 1) ระดับภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษจังหวัดยะลา ภาพรวมอยู่ในระดับมาก 2) เปรียบเทียบระดับภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษา จำแนกตามเพศ ภาพรวมและรายด้านไม่แตกต่างกัน ข้อเสนอแนะ ผู้บริหารควรมีอุดมการณ์แน่วแน่ และมีจุดยืนที่ชัดเจน มีการวางแผนทำงานอย่างเป็นระบบ สามารถควบคุมอารมณ์ได้อย่างเหมาะสมต่อสาธารณชน เป็นแบบอย่างที่ดี มีความยุติธรรม เปิดโอกาสสนับสนุนให้บุคลากรทุกคนรู้จักพัฒนาตนเอง เปิดโลกทัศน์ให้ศึกษาดูงาน อบรมในการพัฒนาตนเองในต่างพื้นที่และต้องเปิดโอกาสให้บุคลากรทุกคนมีสิทธิในการออกความคิดเห็น และเห็นถึงความสำคัญของความก้าวหน้าทางวิชาชีพของผู้ร่วมงาน นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของณชิตา ทิรัญพิชา (2561) ที่ศึกษาทัศนคติของผู้บริหารต่อสมรรถนะของผู้ปฏิบัติงานเลขานุการ โดยพบว่าสมรรถนะด้านพัฒนาตนเองเป็นมืออาชีพ และสื่อสารอย่างสร้างสรรค์อยู่ในระดับมากที่สุด ซึ่งในประเด็นด้านความเป็นมืออาชีพและการพัฒนาตนเอง ถือเป็นรากฐานสำคัญของการสร้างความเชื่อมั่นในตนเอง และในสายตาของผู้อื่น ซึ่งเป็นคุณสมบัติที่นักศึกษาได้พัฒนาผ่านการทำงานจริง

2.3 ปัจจัยความกล้าแสดงออก (assertiveness) นักศึกษาประเมินตนเองด้านความกล้าแสดงออกในภาพรวมอยู่ในระดับค่อนข้างมาก โดยเฉพาะในด้านการบริหารจัดการเวลา ด้านการสื่อสาร และด้านการวางแผน ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าการลงพื้นที่บริการวิชาการได้เป็นเวทีสำคัญที่ส่งเสริมให้นักศึกษาได้ฝึกฝนและแสดงออกถึงทักษะเหล่านี้อย่างเป็นรูปธรรม การที่นักศึกษาได้มีส่วนร่วมในการวางแผนงาน การปฏิบัติตามแผน การปรับแผนเมื่อเกิดอุปสรรค รวมถึงการใช้ทักษะการสื่อสารทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการกับชุมชนและทีมงาน ล้วนเป็นประสบการณ์ที่จำเป็นต่อการพัฒนาความกล้าแสดงออกในฐานะผู้นำ ซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลเชิงคุณภาพที่ชี้ว่าโครงการนี้ช่วยให้นักศึกษาได้ฝึกการประสานงาน การนำเสนอ และการแก้ไขปัญหาหารือร่วมกันในสถานการณ์จริง สอดคล้องกับงานวิจัยของกฤตภัค ใจกล้า (2561) ที่ศึกษาพฤติกรรมกรกล้าแสดงออกอย่างเหมาะสมของนักเรียนโรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยศิลปากร โดยพบว่า นักเรียนมีพฤติกรรมกรกล้าแสดงออกอย่างเหมาะสมในระดับปานกลางในประเด็นที่ว่า การกล้าแสดงออกเป็นทักษะที่สามารถพัฒนาและปรับปรุงได้จากการฝึกฝนและประสบการณ์ การที่นักศึกษาในงานวิจัยปัจจุบันได้ลงมือปฏิบัติจริงในสถานการณ์ที่ไม่คุ้นเคย ทำให้พวกเขาต้องกล้าตัดสินใจ กล้าสื่อสาร และกล้าแสดงบทบาทผู้นำในการเผชิญกับอุปสรรคและการทำงานร่วมกับผู้อื่น ซึ่งเป็นการส่งเสริมพฤติกรรมกรกล้าแสดงออกให้สูงขึ้นจากระดับทั่วไป อันเป็นผลจากการได้ฝึกฝนทักษะการบริหารจัดการเวลา การสื่อสาร และการวางแผนงานอย่างมีประสิทธิภาพ

องค์ความรู้ใหม่

การพัฒนาศักยภาพความเป็นผู้นำทางการบัญชีในบริบทของการบริการวิชาการภาคสนาม โดยผสมผสานวิธีวิจัยเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณนำไปสู่ความเข้าใจที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้นของคุณลักษณะผู้นำทางการบัญชีในยุคศตวรรษที่ 21 นี้ ได้แก่ ภาพลักษณ์ (image) ความเชื่อมั่น (confidence) และความกล้าแสดงออก (assertiveness) ซึ่งนักศึกษาบัญชีได้รับการบ่มเพาะและพัฒนาศักยภาพความเป็นผู้นำผ่านประสบการณ์ตรงจากการลงพื้นที่ให้บริการวิชาการถ่ายทอดบัญชีครัวเรือนในชุมชน ซึ่งแตกต่างจากการเรียนรู้ในห้องเรียนปกติ ยิ่งไปกว่านั้น นักศึกษาบัญชีมีความประสงค์ให้คงรูปแบบของการลงพื้นที่ถ่ายทอดบัญชีครัวเรือนแก่ชุมชน ซึ่งสามารถพัฒนานักศึกษาได้ครบทั้งห้าด้าน คือ คุณธรรมจริยธรรม ความรู้ ทักษะทางปัญญา ทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล และทักษะการคิดวิเคราะห์ด้วยเทคโนโลยี ตลอดจนสามารถสื่อสารรายงานได้อย่างเป็นรูปธรรม

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1.1 มหาวิทยาลัยและคณะวิชา ระดับนโยบายและการบริหารหลักสูตรหรือโปรแกรม ภาควิชา สามารถส่งเสริมและขยายผลโครงการบริการวิชาการ โดยจัดให้มีโครงการบริการวิชาการในลักษณะนี้อย่างต่อเนื่อง และเป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตรประจำปี เพื่อให้ นักศึกษามีโอกาสในการพัฒนาศักยภาพความเป็นผู้นำผ่านประสบการณ์จริงที่หลากหลายมากยิ่งขึ้น บูรณาการการพัฒนาผู้นำให้เข้ากับหลักสูตร โดยออกแบบกิจกรรมในโครงการให้มีเป้าหมายที่ชัดเจนในการเสริมสร้างคุณลักษณะผู้นำทั้ง 3 ด้านคือ ภาพลักษณ์ ความเชื่อมั่น ความกล้าแสดงออก โดยเฉพาะการมอบหมายบทบาทที่ท้าทายให้นักศึกษาได้ฝึกการวางแผน การสื่อสาร และการตัดสินใจในสถานการณ์จริง จัดให้มีช่วงเวลาสำหรับการสะท้อนคิด (reflection) อย่างเป็นระบบหลังการปฏิบัติงานแต่ละครั้ง เพื่อให้ นักศึกษาได้ทบทวนบทบาท พฤติกรรม และการเรียนรู้ด้านความเป็นผู้นำของตนเอง ซึ่งจะช่วยเสริมสร้างความเชื่อมั่นและการมีวุฒิภาวะให้เติบโตอย่างแท้จริง

1.2 สำหรับคณาจารย์ผู้ดูแลโครงการและนักศึกษา ในบทบาทของอาจารย์ที่ปรึกษา คณาจารย์ได้ทำหน้าที่เป็นโค้ชและพี่เลี้ยง (coach and mentor) ที่ให้คำแนะนำอย่างใกล้ชิด ทั้งก่อน ระหว่างดำเนินโครงการ และหลังการลงพื้นที่ เพื่อให้ นักศึกษาเข้าใจถึงความสำคัญของบทบาทผู้นำและสามารถแก้ไขสถานการณ์เฉพาะหน้าได้อย่างมีประสิทธิภาพ ส่งเสริมการทำงานเป็นทีมและบทบาทหมุนเวียน กระตุ้นให้นักศึกษาผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนบทบาทในการเป็นผู้นำและผู้ตามในแต่ละกิจกรรมย่อย เพื่อให้ทุกคนได้มีโอกาสฝึกฝนทักษะการนำและเรียนรู้การทำงานร่วมกับผู้อื่นอย่างสมดุล สนับสนุนให้นักศึกษาใช้เทคโนโลยีและพัฒนาทักษะการสื่อสารในรูปแบบที่หลากหลาย ได้แก่ การสร้างเนื้อหาดิจิทัล การประชาสัมพันธ์ออนไลน์ เพื่อเสริมสร้างภาพลักษณ์ และความกล้าแสดงออกในการเผยแพร่ความรู้ และการทำงานในยุคปัจจุบัน

1.3 ชุมชนและภาคีเครือข่าย ได้สร้างความร่วมมือที่ยั่งยืน สามารถสานต่อความร่วมมือระหว่างมหาวิทยาลัยและชุมชนอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้โครงการบริการวิชาการสามารถตอบสนองความต้องการของชุมชนได้อย่างแท้จริงและสร้างผลกระทบเชิงบวกที่ยั่งยืน

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรทำศึกษาเชิงเปรียบเทียบ (comparative study) ในรูปแบบการบริการวิชาการที่แตกต่างที่มีผลต่อการพัฒนาศักยภาพความเป็นผู้นำด้านอื่นตามยุคสมัย เพื่อค้นหาแนวปฏิบัติที่ดีที่สุด (best practices)

2.2 ควรทำศึกษาเชิงระยะยาว (longitudinal study) เพื่อติดตามและประเมินความยั่งยืนของศักยภาพความเป็นผู้นำที่พัฒนาขึ้นในตัวนักศึกษาภายหลังสำเร็จการศึกษาและเข้าสู่การทำงานจริง

2.3 การดำเนินการวิจัยเชิงทดลอง (experimental research) โดยออกแบบกิจกรรมบริการวิชาการที่มีการควบคุมตัวแปรเพื่อทดสอบประสิทธิภาพของแต่ละองค์ประกอบที่มีต่อการพัฒนาศักยภาพความเป็นผู้นำที่เฉพาะเจาะจง

เอกสารอ้างอิง

- กนกกร จีนา และอลงกรณ์ คูตระกูล. (2561). กระบวนการถ่ายทอดความรู้จากมหาวิทยาลัยสู่ชุมชน: กรณีศึกษาโครงการอนุรักษ์วิหารพระเจ้าพันองค์ วัดปงสนุก จังหวัดลำปาง. *วารสารรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์*, 9(1), 59-80.
- กฤตภัค ใจกล้า. (2561). พฤติกรรมการกล้าแสดงออกอย่างเหมาะสมของนักเรียนโรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยศิลปากร. การวิจัยรายบุคคล ภาควิชาจิตวิทยาและการแนะแนว คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ชนิษฐา สิทธาจารย์. (2563). ภาพลักษณ์ คุณภาพการบริการ และความรับผิดชอบต่อสังคมที่ส่งผลต่อการตัดสินใจใช้บริการบริษัทขนส่งเอกชนแห่งหนึ่ง ในเขตกรุงเทพมหานคร. การค้นคว้าอิสระบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยกรุงเทพ.
- จันทร์ศิลา จะเปี้ย. (2566). ปัจจัยที่ส่งผลต่อการใช้บัญชีเป็นเครื่องมือในการขับเคลื่อนการแก้ไขปัญหา ความยากจนของเกษตรกรไทย ในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้. การค้นคว้าอิสระรัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาบริหารรัฐกิจและกิจการสาธารณะสำหรับนักบริหาร มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ชนันภัสร์ ปิยะภัทรวรัตน์. (2565). ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ จังหวัดยะลา. การค้นคว้าอิสระรัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา.
- ณชิตา ทิรัญพิชา. (2561). ทักษะของผู้บริหารที่มีต่อสมรรถนะของผู้ปฏิบัติงานเลขานุการในมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี. รายงานวิจัย. มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี.
- ธาดาธิเบศร์ ภูทอง และศศิณา เลี้ยงบำรุง. (2562). อิทธิพลความต้องการให้ตนเองดูดีทางสังคมและความต้องการทำธุรกรรมเชิงพาณิชย์ต่อความตั้งใจในการแบ่งปันข้อมูลและซื้อสินค้าออนไลน์ผ่านแพลตฟอร์มโซเชียลคอมเมอร์เชียลของผู้บริโภคกลุ่มเจนเอเรชันวาย. *Veridian E-Journal, Silpakorn University*, 12(3), 304-339.
- นพวรรณ เปียชื่อ. (2559). การเลือกใช้สถิติวิเคราะห์และปัญหาที่พบบ่อย. *วารสารการปฏิบัติการพยาบาลและการผดุงครรภ์ไทย*, 3(2), 83-90.
- นันทยา อังกูรพัฒนานุกุล, มลิวรรณ ศรีมงคล และวิไลลักษณ์ เทพหัสดิน ณ อยุธยา. (2565). ศักยภาพทางการบัญชีที่มีผลต่อความสำเร็จในการปฏิบัติงานของนักบัญชี ในสำนักงานบัญชี เขตจังหวัดมหาสารคาม. *วารสารวิจัยและนวัตกรรมการอาชีวศึกษา*, 6(2), 78-90.
- บุญญาภา รัตนนิธิ. (2556). ภาวะผู้นำ. เอกสารประกอบการฝึกอบรมหลักสูตรผู้บริหารศาลยุติธรรมระดับกลาง รุ่นที่ 8 สำนักงานศาลยุติธรรม. วันที่ 23 มกราคม – 27 กุมภาพันธ์ 2556.
- ปิยฉัตร ทองแพง. (2562). การเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนบนฐานบัญชีครัวเรือน บ้านหมากยางเหนือ ตำบลเป้า อำเภอบึงบูรพ์ จังหวัดศรีสะเกษ. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี*, 10(2), 321-331.
- พัสกร อุ่นกาส. (2565). ทักษะความเป็นผู้นำแห่งอนาคต. *Journal of Modern Learning Development*, 7(2), 455-466.
- มนสิข สิริสมบุรณ์, วีรวรรณ จงจิตร ศิริจิรกาล และจรัสรัตน์ เสนาะกรรณ์. (2563). มโนทัศน์การสร้างภาพลักษณ์องค์กร. *วารสารบัณฑิตวิทยาลัย พิษณุพนธ์*, 15(1), 149-160.

- มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์. (2561). ความพึงพอใจของประชาชนผู้รับบริการที่มีต่อการให้บริการขององค์การบริหารส่วนตำบลพรตน์ อำเภอนองเสือ จังหวัดปทุมธานี. รายงานผลการสำรวจ ประจำปีงบประมาณ 2561. สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์.
- รวินท์ดา สุทิน. (2565). การสื่อสารเพื่อปรับภาพลักษณ์ของบริษัท SKYLLER Solutions จำกัด. สารนิพนธ์วารสารศาสตร์บัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- วัลลภา บุญรอด. (2552). การเปลี่ยนแปลงสู่การพัฒนาภาวะผู้นำ. *วารสารพยาบาลทหารบก*, 10(ฉบับพิเศษ), 18-25. สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา. (2561). คู่มือการบริหารวิชาการแก่สังคม สำหรับคณาจารย์มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา. สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา.
- สมเกียรติ รุ่งนริศดิศย์. (2554). การศึกษาเปรียบเทียบลักษณะผลิตภัณฑ์ ความพึงพอใจและพฤติกรรมการใช้ยาสามัญและยาต้นแบบของแพทย์. สารนิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สาขาวิชาการตลาด มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- สุภาวิตา กุลอุปฮาด. (2565). คุณลักษณะผู้นำและภาวะผู้นำของผู้ประกอบการเพื่อสังคม ที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพของกิจการเพื่อสังคม. วิทยานิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- สุภัทธร ทวีจันทร์. (2556). การบูรณาการบัญชีครัวเรือนเพื่อเสริมสร้างภูมิปัญญาทางบัญชีตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง: กรณีศึกษาชุมชนบ้านกลางตำบลชะยูง อำเภออุทุมพรพิสัย จังหวัดศรีสะเกษ. *วารสารบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร*, 10(48), 7-16.
- สำนักนโยบายและยุทธศาสตร์. (2563). *แผนยุทธศาสตร์กระทรวงศึกษา (พ.ศ. 2563-2565)*. สำนักนโยบายและยุทธศาสตร์ สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ.
- สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา. (2553). *แนวทางการจัดการเรียนรู้ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 (พิมพ์ครั้งที่ 2)*. กลุ่มพัฒนากระบวนการเรียนรู้ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ. กรุงเทพมหานคร:
- อภิสร มุ่งมาตร. (2564). ปัจจัยที่ส่งผลต่อภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 21. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร.
- อรรณณ ภัทรดำเนินสุข. (2564). ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารกับแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครูในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสมุทรสงคราม. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- อังคณา อ่อนธานี. (2563). มุมมองในการพัฒนาหลักสูตรผ่านแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560-2579. *วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนครสวรรค์*, 22(1), 366-380.
- Basson, R., & Steenkamp, G. (2024). Developing accounting students as responsible leaders: A workshop on social innovation. *South African Journal of Business Management*, 55(1), a4335.
- Crisostomo, K., Garrido, D. L., Mallari, V. J., Marallag, G. M., Raguindin, R. J., & Maramag, F. R.-A. (2023). Motivations and learnings of accounting students in community engagement participation. *Accountancy, Business and Hospitality Research Bulletin*, 10(Series 2023), 53–64.